

Universal Declaration of Human Rights - Altai, Southern

© 1996 – 2009 The Office of the High Commissioner for Human Rights

This HTML version prepared by the UDHR in Unicode project, <http://www.unicode.org/udhr>.

Кижининг тап-эриктөрүнүн Текши Декларациязы

Генеральный Ассамблея 1948 жылдын январ айынын 10-чы күнүндө жараткан

Жартамал

Кижилик билезинин ончо турчыларынын жарамыкту, жакшы жанын, онойдо ок тен-тай ла туура салбас тап-эриктөрүн аярууга алганы олардын жайымынын, ак-чегинин ле текшилей амыр-энчүнүн төзөгөзи болот; кижинин тап-эригин керекке албай, кыйа көргөни шок-табаруларга экелгенин аярууга алып, онойдо улам кижиликтин агару күүн-табын ачындырат. Улуста ачык сөстүн жайымы болотон ло жедикпес-тутактан ла коркорынан жайым жадын-жүрүмди төзөгөни улустын ичкери жүткимели деп жарлалган; кижинин тап-эриги жасактын жаңыла кыйалтазы жогынан корулалары аярууга алылар учурлу. Чокымдап айтса, кижинин көмө базышка удур туруп чыгарынын эпаргазыла тузаланбасын; албатылар ортодогы нажылык колбулардын өзүмүн жөмө-жөмө аярууга алып; онойдо ок Бириктирилген Нациялардын калыктары бойынын Уставында кижинин төс тап-эригине бүдүм-жизин жөмө-жөмө аярууга алып, үзеери кажы ла кижинин кижилик күүндү байлыгын ла эр ле эпши кижинин тен-тай тап-эриктү болорун аярууга алып, жайым айалгада социальный ичкери өзүмди ле жадын-жүрүмүнүн айалгазын ондолторун жөмө-жөмө деп шүүлтеге келген; турчы-ороондор Бириктирилген Нациялардын Организациязыла өмө-жөмө иштеери деп молжонгонун аярууга алып, жөмөлтөболуш ажыра текши тоомжыга ла кижинин тап-эриктөрүн ле төс жайымын буспас деп айдар керек; бу тап-эриктөрдүн ле жайымнын текши учурын ондоорун аярууга алганы, бу молжуну жүрүмдө толо бүдүреринде сүрекей жаан учурлу болгонун база аярууга алып, Генеральный Ассамблея кижинин тап-эриктөрүнүн чындык Текши Декларациязын жүрүмгө кийдиретен каруулу иш деп жарлап жат. Каруулу ишти бүдүрерге текши калыктар, ороондор жолбиркеп жүткис учурлу. Кажы ла кижинин, онойдо ок общественнын кажы ла органы чындык, жүрүмдик Декларацияны аярууга алып, үредүнүн ле билгирдин шылтузында бу тап-эриктөрдү ле жайымды тоорына, жеткилдөөрине болужып-жөмө-жөмө амадазын. Онойдо ок калыктар ла ороондор ортодо иш ажыра озочыл амадулу, текшилей жарамыкту жедимге жедер. Ол каруулу ишти Бириктирилген Нациялардын Организациязынын турчы-ороондорунун калыктары ортодо, онойдо ок олардын юрисдикциясындагы жерлердеги журтап жаткан калыктары ортодо текшилей тооп, жүрүмдө кийдирерин жеткилдөөр.

1-кы тизим

Ончо улус ак-жарыкка жайым ла тен-тай тап-эриктү туулат. Олор санааукаалу ла чек күүн-тапту болуп бүткөн ле бой-бойын карындаш кирези көрөр лө жүрер учурлу.

2-чи тизим

Кажы ла кижиде чындык Декларацияла жарадылган ончо тап-эриктөр ле жайым болор учурлу. Мында угы, бүдүмүнүн өңи, бүдүми, тили, жандыган жаңы, политикалык эмезе өскө көрүмү, угы-төзи, социальный айалгазы, аргазы аайынча бир де анылаш-ылгамал жок болор учурлу.

Ого үзеери кижинин журтап жаткан жеринин камааны жогынан политикалык тап-эрик аайынча эмезе калыктар ортодогы учуры аайынча бир де аныланыш-башкаланыш болбос учурлу. Кижинин жаткан жери кемнен де камаанду, кемнин де корулында, бойын бойы башкарынбай да турган болзо эмезе бойынын (жеринде) суверенитетинде кандый бир тудулу да болгонунан камаанду болбос учурлу.

3-чи тизим

Кажы ла кижинин жадын-жүрүмгө, жайымга ла тангынан бойына тийерге жарабас тап-эриктү.

4-чи тизим

Кем де жалчы эмезе албанду базынчык айалгада болбос учурлу; жалчыларды садарынын эмезе жалчыланарынын, базынарынын ончо бүдүми жарадылбай жат.

5-чи тизим

Кем де кандый да кыйынга эмезе онын учурын, тоомжызын түжүрүп турган кижиге күүни жок базынышка алдыртпас учурлу.

6-чы тизим

Кажы ла кижиге, кайда да жүрзө, онын правосубъектозун тоорына тап-эриктү.

7-чи тизим

Ончо улус жасактын алдында теп-тен, кандый ла ылгаш жогынан жасактын тен-тай корулына тап-эриктү. Ончо улус чындык Декларацияны бузуп турган кыйыкташтан тен-тай корулга тап-эриктү. Онойдо ок ондый кыйыкташка тектериштен база тап-эриктү.

8-чи тизим

Кажы ла кижиге ого Конституцияла эмезе жасакла берилген төс тап-эриктери бузулган тужында ийделү, тоомжылу эл жаргыларда тап-эриктерин жедимдү орныктырарга тап-эриктү.

9-чы тизим

Кемди де тууразынан олжолоорго, тударга эмезе сүрөргө жарабас.

10-чы тизим

Кажы ла кижиге онын тап-эриктерин ле молжуларын чокымдаарга, онойдо ок ого эдилген уголовный бурулаштын төзөгөзүн чокымдаарга толо тен-тайга тайанып, онын кереги ачык-жарык айалгада көрүлзүн ле жаргы ак-чек, кемнен де камаанду эмес чындык болзын деп тап-эриктү.

11-чи тизим

1. Кажы ла кижиге шок-керек эткен деп бурулатса, онын бурузы жок деп ачык жаргыда жасактын ээжизиле жарталбаганча, ол ойдин туркунына коруланарына керектү ончо аргаларла жеткилделер деп тап-эриктү.

2. Кем де кандый бир керекти эткен эмезе нени де этпеген деп шылтакка тайанып, шок-керек эткен деп жаргылатпас учурлу. Шок-керекти эдер тужында национальный жасак эмезе калыктар ортодогы тап-эриктер аайынча шок керек деп чотолбогон болзо. Онойдо ок шок-керек эдилген өйдө, болгодый кезедүгө көрө, кату кезедү эдилбес.

12-чи тизим

Онын танынан ла билелик жүрүмине тууразынан кем де киришпес учурлу. Онойдо ок кем де онын айыл-журтына, корреспонденциязынын жажыдына эмезе онын ады-жолына, жүрүмине тууразынан кирижер учуры жок. Кажы ла кижиге ондый табарудан, кирижеринен коруланар жасакка тап-эриктү.

13-чи тизим

1. Кажы ла кижиге кажы ла ороон кеминде жайым жүрөп ле журтап жадарга жерди талдап алар аргалу.

2. Кажы ла кижы кандый ла орооннон жүре берер, ол тоодо бойынын, онойдо ок бойынын ороонына бурылар тап-эриктү.

14-чи тизим

1. Кажы ла кижы истежүден улам өскө ороондо коруланар жерди бедиреер ле коруланар жерле тузаланар аргалу.
2. Бу тап-эрикле кандый истежү тужында тузаланарга жарабас. Качан чын ла политикалык эмес шок-кылык эмезе керектер Бириктирилген Нациялардын Организациязынын амадуларына ла ээжилерине келишпей турза.

15-чи тизим

1. Кажы ла кижы гражданство алар тап-эриктү.
2. Кандый да кижинин гражданствозын эмезе гражданствозын кубултар тап-эригин ала- көнчө айрыырга жарабас.

16-чы тизим

1. Эр кемине жеткен эр ле эпши улус угы-төзинең эмезе жандаган жагынан камааны жогынан айыл-журт тудуп, билелү болор тап-эриктү. Олор айылжуртты төзөөр, журтаар ла айрылыжар тужында тен-тай тап-эрикле тузаланат.
2. Айыл-журт төзөн жаткан эки яны экүлези жайым ла эптү-жөптү сөслө, күүнле биригер аргалу.
3. Биле общественнын төзи, төзөгөзи, ол общественнын ла государствонын жагынан корулашка тап-эриктү.

17-чи тизим

1. Кажы ла кижы алкы-жөөжө тангынан ээленер, эмезе өскөлөриле де кожо ээленер тап-эриктү.
2. Кемнин де алкы-жөөжөзин тууразынан келип айрыырга жарабас.

18-чи тизим

Кажы ла кижы жайым күүн-санаага, ак-чекке ле кудай жагына тап-эриктү; бу тап-эрикке бойынын кудай жагын эмезе көрүмин солыыры кирет, бойынын жагын жайым жандаары эмезе көрүмин тангынан бойы, эмезе өскө улусла кожо жандаары база кирет. Кудайлык чүм-жан жанжыгуларды өткүреринде тапэриктү.

19-чы тизим

Кажы ла кижы бойында жайым көрүмдү ле оны жайым чыгара айдар тапэриктү. Ол тап-эрик аайынча бойынын көрүминен жайым тудунар ла государствонын гран-кыйузынан камааны жогынан жетирулерди ле көрүмсанааларды кандый ла эп-сүмелерле бедиреер, алар ла таркадар тап-эриктү.

20-чи тизим

1. Кажы ла кижы амыр-энчү жуундарга ла ассоциацияларга кирер жайым тап-эриктү.
2. Кемди де кандый бир ассоциацияга албан күчле кийдирилер аргазы жок.

21-чи тизим

1. Кажы ла кижы ороонды башкарарында чике эмезе жайым талдап алган чыгартулу улус ажыра туружар тап-эриктү.
2. Кажы ла кижы бойынын ороонында госслужбага тен-тай кирер тапэриктү.

3. Башкарунын жагынын төзөгөзінде эл-жоннын күйн-табы болор учурлу; ол күйн-тап аңылу өйдин бажында өдүп турган ак-чек талдаштарда көрүлөр учурлу. Ол талдаштар текши ле тенг-тай талдаачы тап-эрикте өдөр учурлу. Жажытту үнберишле эмезе жайым үнберишти жеткилдеечи өскө дө бүдүмле өткүрилзин.

22-чи тизим

Кажы ла кижжи общественнын турчызы, айдарда, ол социальный жеткилдешке, жайым өзүмге тап-эриктү. Ол экономикалык, социальный ла культурный бөлүктөрдө национальный эп-аргалар ла калыктар ортодо өмө-жөмө иш, онойдо ок кажы ла орооннын сайламазы ла аргалары ажыра ичкери өзөр тап-эриктү.

23-чи тизим

1. Кажы ла кижжи ишке, ишти жайым талдаарына, иште ак-чек ле жарамыкту айалгага, иштеер жери жок айалгадан корулалар тап-эриктү.
2. Кажы ла кижжи кандый да кыйыкташ жогынан тенг-тай иш учун тенг-тай ишжалду болор тап-эриктү.
3. Кажы ла кижжи жолду кайралга тап-эриктү. Онызы кижиге керектү жадын-жүрүмге ле билезине жарамыкту жадынды жеткилдеер учурлу. Керек тужында, өскө дө социальный жеткилдешле үзеери жеткилделер.
4. Кажы ла кижжи профсоюзный биригүни төзөөр лө профсоюзтарга бойынын жилбүлерин корыыр амадула кирер тап-эриктү.

24-чи тизим

Кажы ла кижжи амыраарга ла бош өйгө тап-эриктү. Онойдо ок иштеер күнди керектү кеминде тузаланары ла төлөлип турган жанжыккан амыралта (отпуск) керегинде тап-эрик база кирет.

25-чи тизим

1. Кажы ла кижжи жүрүмдик кеми бийик болорына тап-эриктү. Курсактамагы, кийим-тудумы, айыл-журты, медициналык жеткидежи, керектү соцжеткилдеш су-кадыкты, жадын-жүрүмди керектү кеминде, некелтелерге келиштире болор учурлу. Иш жок артса, оору-жобол болзо, кенек артса, жагыскан артса, карыыр жажы жетсе эмезе онын бойынан камааны жок күч айалга боло берзе, кажы ла кижжи тап-эриктү.
2. Энелик ле оогош балдар аңылу болушта ла кичеемелге тап-эрик берет. Ончо балдар биледе, онойдо ок биледе эмес те айалгада чыккан болзо, ончозы тенг-тай социальный корулашла тузаланар учурлу.

26-чы тизим

1. Кажы ла кижжи үредүге тап-эриктү. Үредүлик акча төлөбөзине болор учурлу. Анчада ла баштамы ла текши үредүлик. Баштамы үредүлик кыйалтазы жогынан болор учурлу. Технический ле профессиональный үредү ончозына жарамыкту болор учурлу. Кажы ла кижинин аргаларына тайанып, бийик үредү база ончозына жолду болор керек.
2. Үредүлик кижинин ичкери өзүмине ууламжылу болор учурлу. Кижинин тап-эриктерине ле жайымынын төс ууламжыларын элбедерине ууландырылар учурлу. Үредүни калыктар ортодо тоомжыга, нажылыкка, текши тил табарына жолду болор учурлу. Угы-төзи ле жандаган жандары аайынча бөлүктөр ортодо ондомолды жөмөөр. Амыр-энчүни жөмөөри аайынча Бириктирилген Нациялардын Биригүзинин өткүрип турган ижин жөмөөр учурлу.
3. Ада-энелер оогош балдарына үредүликтин бүдүмин талдаарында тап-эриктү.

27-чи тизим

1. Кажы ла кижжи общественнын культурный жүрүминде эрчимдү туружар тап-эриктү. Кеендикле таныжар, билим өзүмде туружар, турулталарыла тузаланар аргалу.

2. Кажы ла кижии онын көгүс байлыгын, ар-јөөжөлик јилбүлерин корыыр тап-эриктү. Билим, литературалык эмезе художественный иштин авторы болзо, ол тап-эриктү болор учурлу.

28-чи тизим

Кажы лакижи социальный ла калык ортодогы ээжи-аайга тап-эриктү. Мында чындык Декларацияда јарадылган тап-эриктер ле јайым бүткүлинче бүдөр аргалу.

29-чы тизим

1. Кажы ла кижии общественнын алдында моллу. Шак ла мында кижинин толо ло јайым ичкери өзүми болор аргалу.
2. Кажы ла кижии бойынын тап-эриктерин ле јайымын јүрүмде кийдирип тура, јасакла јарадылган тудуларды буспас учурлу. Öскө улустын тап-эриктерин, јайымын тооп, баалап, демократиялык общественнын текши некелтезин, ээжизин буспас учурлу.
3. Бу тап-эриктерди ле јайымды кийдирип, ол онойдо ок Бириктирилген Нациялардын Биригүзинин ээжилерине, некелтелерине ол удур болбос учурлу.

30-чы тизим

Чындык Декларацияда јарадылганын кандый бир ороонго, бир бөлүк улуска эмезе тангынан улуска кандый бир иш эдерге эмезе кандый бир керекти эдерге, чындык Декларацияда јарадылган тап-эрикти ле јайымды јоголторго ууландырылган деп ондоорго јарабас.
